

УДК 159.922.1:055.2

СЕСУАЛЬНІСТЬ У СТРУКТУРІ ЖІНОЧОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

О.С. Кочарян

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психологічного консультування та психотерапії,*

Н.О. Смахтіна

*аспірантка кафедри психологічного консультування та психотерапії
Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна*

Стаття присвячена дослідженню особливостей жіночої сексуальної реалізації. Вивчення типології сексуальності та психосемантичного простору жінки дозволили визначити її генезис, структуру та механізми функціонування. В межах дослідження були виділені три жіночих типи сексуальності: маскулінний, залежний та істеричний.

Ключові слова: сексуальність, інфантильна сексуальність, зріла сексуальність, психосексуальний розвиток, статево-рольова ідентичність, сексуальна реалізація.

Не існує загальної концепції, яка б розглядала генезис та фактори формування жіночої сексуальності. В культурі спостерігалось табу не тільки на сексуальну реалізацію, але й на її дослідження. Роботи клінічного дискурсу визначали сексуальність с точки зору фізіологічної наповненості (А.Кінзі, У.Мастерс і В.Джонсон, Г.С.Васильченко). Однак психологічний зміст жіночої сексуальності після робіт психоаналітиків (З.Фрейда, К.Хорні, К.Юнга, Ж.Лакана, Н.Шайнесс) не піддавалися спеціальному аналізу. Сексуальність розглядалась тільки в поєднанні із коханням і тоді вона мала виправдання перед репродуктивною функцією, але зараз культурна ситуація демонструє відрив секса від репродукції. Таким чином, виникає питання про специфіку сексуальності як самостійного феномену. Поліпараметрична природа жіночої сексуальності вимагає визначення генезису, структури, особливостей її функціонування та реалізації.

Об'єктом даного дослідження є жіноча сексуальність, а предметом – типологія жіночої сексуальної поведінки. Отже, мета роботи – визначення характеристик та психологічних особливостей типів жіночої сексуальності.

Для досягнення визначеної мети були поставлені наступні завдання:

- проаналізувати особливості психосексуального розвитку жінок;
- вивчити зв'язок параметрів психосексуального розвитку та статево-рольової сфери, гендерних ролей, сексуальних сценаріїв, сексуальних фантазій, сексуальної самооцінки та структури кохання;
- визначити типи жіночої сексуальності;
- визначити психосемантичний простір жіночого функціонування.

Для вирішення дослідницьких задач були використані наступні методи: для дослідження особливостей статево-рольової ідентичності на різних рівнях функціонування особистості були використані статево-рольові шкали, чуттєві до різних рівнів симптомокомплексу маскулінності/фемінінності: ACL-шкала А.В.Нейлбрун – до рівня Я-концепції, психосексуальна пропорція Dur-Moll тесту L.Szondi – до біогенного рівня, п'ята шкала виразності чоловічих та жіночих рис MMPI – до поведінкового рівня; метод семантичного вибору для виявлення гендерних ролей; шкала сексуальності W.E. Snell, D.R. Parini; проективна методика “Blacky Pictures” G.S. Blum для дослідження особливостей психосексуального розвитку особистості, напівформалізована діагностична анкета для виявлення типів сексуальних сценаріїв, анкета для виявлення сексуальних фантазій; для виявлення структури кохання: опитувальник тріади кохання Р.Стернберга; метод семантичного диференціала.

Математична обробка результатів проводилась за допомогою ряду методів математичної статистики (для обчислення яких використовувався програмний пакет Statistica 6.0) та математичних обчислювань за допомогою програмами Matlab 7.0.1: методи перевірки значущості відмінностей незв'язаних вибірок: ф-критерій Фішера (критерій кутового перетворення); t-критерій Стьюдента; методи багатовимірної статистики (кореляційний аналіз за методом Спірмена); метод класифікації даних за допомогою нейронних мереж (мережа Кохонена).

У даному дослідженні брали участь 100 жінок у віці 20-30 років.

Перспективним напрямом у вирішенні завдань структурної ідентифікації є використання метода штучних нейронних мереж. Перевага такого підходу перед емпіричними обчис-

люваннями полягає в можливості побудувати математичні моделі, що мають певний фізичний сенс та отримати достовірність даних [1]. Побудова нейронних мереж дозволяє перейти від традиційного покомпонентного аналізу обраних параметрів до їх комплексного аналізу на основі обліку всієї форми кожного параметру в цілому у вигляді багатовимірного вектора. Таким чином, нами було проведено класифікацію методом нейронної мережі (мережі Кохонена) простору ознак, представлених в методиці «Blacky Pictures» [11]. Результати класифікації представлено на малюнку-рис.1.

Використовуваний метод припускає розподіл досліджуваних по різних групах. Аналіз отриманих даних дозволив виділити дванадцять типів (груп), які характеризуються

різним ступенем виразності тих, чи інших параметрів психосексуального розвитку, які у свою чергу демонструють інтенсивність тривожності досліджених. До складу виділених типів входить одинадцять параметрів психосексуального розвитку: оральний еротизм, оральний садизм, анальний садизм, едипальна інтенсивність, провина мастурбації, заздрість до пенісу (для жінок), позитивна ідентифікація, дитячі ревності, відчуття провини, об'єкт любові (анаклітичний), «Я»-ідеальне. Зміст кожного з типів, отриманих методом класифікації, виявився дуже специфічним та надто навантаженим для аналізу. Тому це послужило інформативним фундаментом для подальшого пошуку більш об'єктивного змісту отриманих категорій.

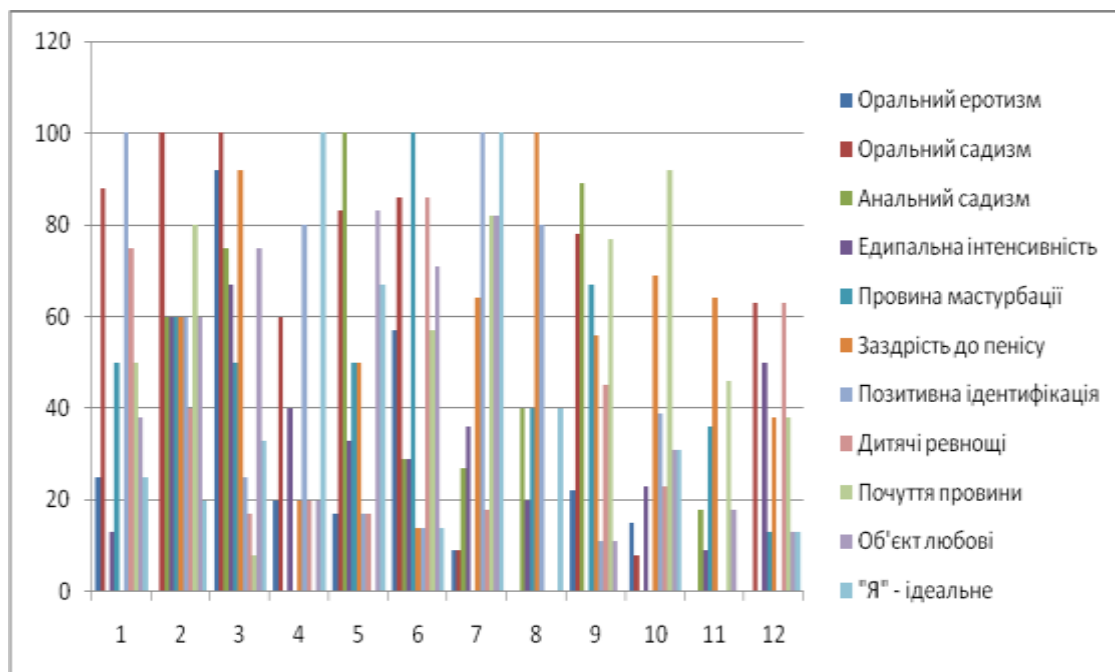

Рис. 1. Психосексуальні параметри типів жіночої сексуальності

Вивчаючи психосексуальний простір досліджених, були побудовані кореляційні плеяди. Отриманий статистично значимий зв'язок (при $p < 0,01$) між параметрами дозволив виділити три групи інфантильних утворень, куди увійшли: 1) оральний еротизм, оральний садизм, анальний садизм, провина мастурбації, дитячі ревності; 2) едипальна інтенсивність, заздрість до пенісу, об'єкт любові (анаклітичний), відчуття провини; 3) позитивна ідентифікація, «Я»-ідеальне. Завдяки складанню показників інфантильних параметрів між собою в групах, усі числові дані були зведені до трьох значень. Така

процедура проводилась серед усіх дванадцяти типів. Отримані числові показники використовувалися як точки (x, y, z) в декартовій системі координат та у змодельованому тривимірному просторі було знайдено певну відстань відносно нуля для кожного типу сексуальності. Це дало змогу спростити дванадцять типів до трьох нових. Віднесення тих, чи інших відстаней у певну групу здійснювалося за зростанням отриманих значень (відносно 0). Таким чином, кожний виділений тип характеризується певним ступенем вираженості параметрів, що вивчаються.

Таблиця 1.

Типи жіночої сексуальності

Прояви	Тип 1 Маскулінний	Тип 2 Залежний	Тип 3 Істеричний
Психосексуальний розвиток	Заздрість до пенісу Почуття провини	Оральний садизм Анальний садизм Провина мастурбації Позитивна ідентифікація Почуття провини, Я-ідеальне	Оральний еротизм Оральний садизм, Едипальна інтенсивність, Провина мастурбації Об'єкт любові
М/Ф	Маскулінність (біогенний рівень)	–	–
С. сценарії	Пронатальний Комунікативний	–	Досягницький
Сексуальні фантазії	Спостереження Ідилічна зустріч Садомазохізм	–	Експериментування Заміна партнеру Згвалтування Ідилічна зустріч
Шкала сексуальності	–	–	Сексуальна занепокоєність
Гендерні ролі	Я-жінка-мати Я-жінка-сексуальний партнер	–	Я-жінка-друг Я-жінка-сексуальний партнер
Тріада кохання	–	Відданість Близькість Пристрасть	Відданість

Грунтуючись на даних, одержаних при типологізації психосексуального простору досліджених були визначені сфери сексуальної реалізації у жінок: рівень сформованості статево-рольової ідентичності (біогенний, соціогенний та поведінковий), сексуальні сценарії, сексуальні фантазії, сексуальна самооцінка, гендерні ролі та структура кохання за Стернбергом. Отриманий простір ознак визначався як характерний для певного типу сексуальності відносно ступеню вираженості для решти типів та верифікований статистично значущими відмінностями ($p \leq 0,05$). Результати представлені в таблиці 1.

Тип 1 – маскулінний має наступні особливості психосексуального розвитку: заздрість до пенісу та почуття провини. Таке поєднання інфантильних утворень свідчать про те, що необхідної енергії та бажання для перетворення "маскулінної сексуальності" маленької дівчинки в особливу фемінну зрілу сексуальність не достатньо. З.Фрейд зв'язує це перетворення з не визнанням дівчинкою "факту її кастрації" та ухваленні його. Проте, так і не прийшовши до нового усвідомлення виникає

відчуття провини за нездатність прийняття жіночого в собі [6]. Для даного типу сексуальності характерний показник маскулінності біогенного рівня (шкала Dur-Moll L.Szondi). Таким чином, сексуальна реалізація жінки слідуватиме чоловічим схемам поведінки, а саме: домінуванню, агресії, владі, незалежності. Фемінність знаходить свою реалізацію в програванні пренатального та комунікативного сексуальних сценаріїв. Сексуальність розуміється у стереотипному жіночому призначенні-можливості продовження роду та необхідності мати духовний зв'язок зі своїм партнером. У даному контексті можна говорити, що статево-рольова структура відображає континуально-ад'юнктивну модель, згідно з якою утворення маскулінності та фемінності взаємно потенціюють один одного. Така єдність має суперечний зміст: з одного боку, відбувається культивування чоловічого світу, а з іншого – відбувається пошук шляхів реалізації жіночого (вибір партнеру, усвідомлення свого природного призначення). Проте така модель характерна для дівчаток раннього пубертатного періоду, що є нормою для даного віку та відхи-

ленням для дорослої жінки [6]. Отже можна говорити про незрілість статеворольової структури та трансформації жіночої поведінки. У соціумі така жінка позиціонує себе як жінка-мати та сексуальний партнер. На думку Т.Мареза в житті жінка грає тільки дві ролі: матері або істинної жінки. Жінка-мати виступає по відношенню до своїх дітей в ролі чоловічого витoku, а жіноче – просто жіночим. Материнський виток (чоловіче) по суті біогенний та закладений в жінку, а жіночий (сексуальне) – не закладений, тому повинен асимілюватися в процесі дозрівання [8]. Таким чином, програвання цих ролей також містить в собі суперечну єдність. Даний тип також реалізує свою сексуальність у фантазіях таких як: спостереження, ідилічна зустріч, садомазохізм. Слід зазначити, що зміст фантазій несе достатньо фемінну, пасивну та залежну наповненість. Таким чином, характерною особливістю маскулінного типу сексуальності є трансформація жіночої поведінки, спрямовану у материнську сферу та нереалізована активність, яка набуває значення у зоні фантазій, що свідчить про незрілість сексуальної структури.

Тип 2 – залежний. Характеризує жінку, для якої актуальні наступні інфантильні утворення: оральний садизм, анальний садизм, провинна мастурбація, позитивна ідентифікація, почуття провини, Я-ідеальне. Слід зазначити, що поєднання таких параметрів дозволяє судити про існування мазохістичної характерологічної структури. Агресивні імпульси інфантильних травм незалежно від їх локалізації прямують на себе. Л. Бурбо описує мазохістичну структуру в поняттях знехтування та приниження дитини, найчастіше пов'язаних з матір'ю. Для такої структури властиво переживати глибоке відчуття провини. Згідно з психоаналізом, відчуття провини виникає в результаті конфлікту між Супер-его та інфантильними, сексуальними та агресивними бажаннями. Провина формується в процесі засвоєння жіночої ролі як результат об'єктних стосунків (провина за інцестуозні бажання), або як результат ревнощів сиблінгів до батьків [6]. На думку Мак-Уільямс мазохістична структура використовує у якості захисту інтродекцію та прагне до ідеалізації об'єкту [9]. Тому ми можемо спостерігати позитивну ідентифікацію з матір'ю та орієнтацію на перфекціонізм, образ ідеального-Я. За Еріксоном жіноча ідентичність є невизначеною, оскільки вона формується не нею самою, а чоловіком, який знаходиться поряд з нею, а реалізація жіночого відбувається через злиття з чоловіком. Слід зазначити, що даний тип сексуальності по суті вільний від самої сексуальності. Відсутність сексуальної реалізації компенсується інфантильним симбіотичним зв'язком, перенесеним

на чоловіка, в контексті залежної любові. Характерним є наявність усіх параметрів структури любові: відданість, близькість, пристрась. Р. Melody описує такі відносини через страх відділення, побудови жорстких непроникливих меж, очікування безумовного ухвалення партнера. Таким чином, сексуальність реалізується через відношення чоловіка, і пов'язана зі страхом нездатності доставити йому задоволення [13].

Тип 3 – істеричний включає наступні психосексуальні параметри: оральній еротизм, оральний садизм, едипальна інтенсивність, провинна мастурбація, об'єкт любові. На думку Фрейда, подвійна фіксація: на оральних та едипальних проблемах призводить до формування істеричної структури [12]. Аналітики бачать цей процес таким чином: дівчинка не отримавши достатньо турботи та любові від матері, розчаровується, віддаляється та знецінює її. На генітальній стадії потреби, що не вдоволені об'єднуються з генітальними інтересами та підсилюють едипальну динаміку. Ця дилема прив'язує її до едипового рівню. В результаті подібної фіксації вона конструює образ чоловіків як сильних та мужнього, а жінок – як слабких та незначних [9]. Проте доросла драма полягає в тому, що вона захоплюється та спокушає чоловіків, але не віддається їм. Сексуальність дорослої жінки заблокована страхом, бо вона не може звільнитися від злості на матір, поки сексуальний потяг до батька не асимілюється в зрілу структуру. Таким чином, реалізація сексуальності йде через досягницький сценарій. Сексуальне задоволення вимірюється чоловічим захопленням та поклонінням такої жінці [6]. Сексуальні фантазії містять бажання управляти чоловіками та самій обирати їх (заміна партнера), бути незалежною та вільною від заборон (експериментування, ідилічна зустріч), іноді дозволяти себе підчиняти (з'валтування). Проте несвідомий рівень містить табу на таку свободу та раскутість, яка в свідомості виявляється у вигляді сексуальної занепокоєності. У цьому контексті жінка вважає за краще програвати такі ролі як жінка-друг та жінка-сексуальний партнер. Істерична жінка боїться не тільки сексуальних стосунків. Її страх відноситься також і до емоційного компоненту. А. Лоуен вважає, що істерична жінка боїться сильної емоційної залученості. Відчуваючи чуттєві імпульси, її геніталії дають згоду, але серце відповідає відмовою. Як тільки душа посилає в генітальний апарат сильні відчуття, в ньому народжується тривожність. Тому розряджається зазвичай тільки незначна кількість енергії. Любов виявляється розведеною до двох полюсів: ніжності та чуттєвості. Поки в підсвідомості жінки зберігається інцестуозна прихильність, це

розщеплювання не може бути ліквідованим. Тому для таких жінок властиво «дружити» з чоловіками, залишаючи свою відданість для міфічних та ідеалістичних стосунків.

Окрім типології жіночої сексуальності завдяки методу нейронних мереж було проаналізовано простір ознак жіночої реалізації: гендерні ролі, міжособистісні стосунки, структура

кохання та емоції. Мережі Кохонена дозволили зробити класифікацію параметрів, що вивчаються та розподілити їх на дев'ять класів. Метою дослідження було визначення психосемантичної навантаженості, ролі та місця отриманих категорій жіночої реалізації. Результати класифікації представлено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Психосемантичні особливості простору жіночого функціонування

	Класи	Поняття
1	Материнство	Дружба, дитина, моя мати, гра, жінка-мати
2	Хазяйка	Жінка-домогосподарка
3	Сексуальність	Секс, шлюб, сексуальність, пристрасть, злиття, радість, Я, жінка, мій батько, жінка-сексуальний партнер, жінка-друг, піклування.
4	Кохання	Любов, близькість, відданість, довіра
5	Добропорядність	Цнотливість, інтимність, прийняття
6	Самореалізація	Оволодіння, запов'язливість, підліток, бізнес-жінка, самоствердження
7	Сором	Сором'язливість, хвороба, бруд, приниження, самотність, залежність
8	Залежність	Підкорення, почуття провини, страх
9	Протест	Поглигання, гнів, суперництво

Аналіз отриманих даних дозволяє судити про різноманіття категорій та сфер жіночої реалізації. Отже суть жіночої реалізації на сьогоднішній день складається з головних складових: *материнство, хазяйка, сексуальність, любов, самореалізація*. Решта показників (*добропорядність, сором, залежність, протест*) є безпосередньо жіночими характеристиками, які закладені в біологію статі та можуть лише трансформуватися або навантажуватися соціальними стандартами та установками, проте залишатися незмінними за змістом. У соціокультурному вимірі жіночність розглядалася в контексті подвійного стандарту. Історичний аналіз змісту природи жіночої реалізації, дозволив Гідденсу виділити дві ролі: господиня будинку або повія (пізніше мати та сексуальний об'єкт). Поєднання ідеалів романтичної любові та материнства дозволило розширити сферу інтимного життя жінки. Останнім часом ідеали романтичної любові втрачають свою значущість під тиском сексуальної емансипації та автономності жінок [3]. На думку сучасних авторів, на зміну єдиним жіночим ролям прийшли переважні орієнтації та вільний вибір, які супроводжуються бажанням проявити себе та реалізувати як особистість, індивідуальність [2; 4]. Таким чином, пережитки трансформацій жіночої ідентичності та поява нових стандартів гендерних ролей швидше являються балансом між емансипацією та гнучкою сексуальністю.

Окремо слід відзначити зміст категорії «*сексуальність*». Примітний той факт, що параметри «Я», «жінка», «шлюб», «радість» опинилися саме в даній категорії. Довгий шлях створення браків не за розрахунком, а по любові у теперішній час міняє свій зміст у бік гедоністичної наповненості та сексуального досвіду [3]. З іншого боку, визначення жіночності знаходить свою реалізацію саме в контексті сексуальності та здатності виконувати роль сексуального партнера [10]. Проте присутність таких понять як «мій батько», «жінка-друг» несе інфантильне навантаження та відображає елементи описаного раніше істеричного типу сексуальності. На думку Жеребкіной, жінка володіє єдиним способом сексуальної суб'єктивації – через тіло та задоволення, тоді як істерична структура символізує протест жінки проти її безвільного перетворення на об'єкт сексуального бажання [4].

Підсумовуючи наведене вище, можна зробити наступні висновки:

1. Зв'язок певних параметрів психосексуального розвитку між собою дали можливість виділити три типи жіночої сексуальності: маскулінний, залежний та істеричний. Виділені типи дозволяють судити про значення інфантильних травм психосексуального розвитку у формуванні жіночої сексуальності. Статеворольова ідентичність, у свою чергу, регулює прояв та реалізацію дорослої сексуальності в

контексті зрілих/незрілих особистісних та сексуальних структур.

2. Психосемантичний простір жіночого позиціонування несе суть егалітарних та патріархальних уявлень стосовно жіночності, реалізація якої визначається пошуком ідентичності у стосунках з чоловіком та соціумі в цілому. Були виділені дев'ять категорій

жіночого простору: материнство, хазяйка, сексуальність, любов, самореалізація, добропорядність, сором, залежність, протест. Категорія сексуальності займає автономну позицію поза конструктами любов та материнство. Зміст даного конструкта обумовлений інфантильною наповненістю та конфліктною природою.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Арзамасцев А.А., Зенкова Н.А.* Моделирование в психологии на основе искусственных нейронных сетей. – Тамбов: ИМФИ ТГУ им. Г.Р. Державина, 2003. – 106 с.
2. *Бендас Т.В.* Гендерная психология: уч. пособие. – СПб.: Питер, 2007. – 431 с.: ил. – [серия «Учебное пособие»].
3. *Гидденс Э.* Трансформация интимности. Сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах. – СПб: Питер, 2004. – 208 с.
4. *Клецина И.С.* Психология гендерных отношений: теория и практика. – СПб.: Алетейя, 2004. – 408 с. – [Серия «Гендерные исследования»].
5. *Кон И.С.* Введение в сексологию. – М.: Медицина, 1989. – 336 с.
6. *Кочарян А.С.* Личность и половая роль (симптомокомплекс маскулинности/феминности в норме и патологии). – Харьков: Основа, 1996. – С.127.
7. *Кочарян Г.С.* Сексуальные дисфункции и трансформации поведения. – Х.: Академия сексологических исследований, 2000. – 80 с.
8. *Кочарян А.С., Терещенко Н.Н., Асланян Т.С., Гуртовая И. В.* Синдром «эмоционального холода» в межличностных отношениях: аддиктивный контекст // Вісник Харківського університету. Сер. Психологія. – Х.: Вид-во ХНУ, 2007. – № 771. – С. 115-119.
9. *Мак-Вильямс Н.* Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе. – М.: Независимая фирма «Класс», 1998. – 480 с.
10. *Марез Т.* Женское и мужское. Книга 1. Раскрытие тайны женского начала/ Теун Марез. – Киев: София, 2000. – 192 с.
11. *Морозова О.І.* Методика „Blacky Pictures” для дослідження особливостей психосексуального розвитку дорослих та дітей. // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 6. – С.11-16.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2009 р.